

Papp Éva

A SZÉCHÉNYI-CSALÁD ÉS A ZENE MEGTARTÓ EREJE

2018-ban jelent meg Németországban gróf **Széchenyi Kálmán** és felesége, Roswitha asszony könyve „In eine bessere Welt entrückt” címmel. A könyv címe idézet Franz von Schober osztrák költő verséből, aki Schubert és Liszt Ferenc barátja volt. A költő köszönetet mond a muzsikának, hogy egy jobb világba varázsolta, egy szebb világot tárt fel előtte. A könyv a Széchenyi-család tagjainak életéből a zene szeretetét, művelését emeli ki, a zene megtartó erejét: hangszereken játszottak, énekeltek, zenét szereztek. Némelyik alkotáson érezni a kor népszerű zeneszerzőinek hatását, de mindenképpen elismerést érdemel a grófi családból származó komponisták abbéli törekvése, hogy a művészet terén is alkossanak. Szerzeményeik kedvesek, hangulatosak, finom érzéseket, tiszta gondolatokat közvetítenek.

Széchenyi Ferenc (1754-1820) nagy kedvelője volt a muzsikának. Családi összejöveteleken, ünnepeken szívesen zongorázott, a nagyecenki kastélyban láthatjuk csodaszép intarziával díszített **topolyafa zongoráját**. Maga is komponált néhány dalt, és több korabeli zeneszerző neki ajánlotta művét.

Felesége, **Festetics Júlia grófnő** (1753-1824) is gondos zenei nevelésben részesült. A nagyecenki kastélymúzeum egyik tárlójában láthatjuk kottás füzetét, melybe saját kezűleg jegyezte le legkedvesebb dalait, zongoradarabjait. Ugyanebben a teremben láthatjuk Széchenyi Franciska rajzainak kópiáit, közülük az egyik a muzsikáló Széchenyi-familiát mutatja be. Ütős, vonós, fúvós hangszereken játszanak, bizonyítva, hogy az öt gyermek gondos és alapos zenei nevelésben részesült.

A legidősebb fiú, **Széchenyi Lajos** (1781-1855) nagyon szépen zongorázott és énekelt. Mária Lujza főhercegnő, Napóleon későbbi felesége barátnőjének írott leveléből idézek: „1810, Buda: Tegnap nagyon szép keringőt hallgattunk, Széchenyi Lajos szerzeményét. Ha sikerül megszereznem a zongorakottát, elküldöm neked.” Szerzeményei között szerepel három, kéziratban megőrzött Magyar tánc, mely Lavotta János műveivel mutat rokonságot.

Két versét, az Elvirágozott hárs és Az idő múlása címűt Franz Schubert zenésítette meg, és neki ajánlotta A halál és a leányka című dalát. Schubert javaslatára lett Benedict Randhartinger udvari énekes és karmester Széchenyi Lajos magántitkára.

Széchenyi Lajos első házasságából származó gyermekeinek egyik nevelője Mátray Gábor volt. „A Széchenyi-házban töltött életem virító korszaka közben nemzeti zenénk folytonos gyakorlását, gyűjtését is szívemre kötni kegyeskedtek” – írta Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye című könyvének előszavában. Később a Muzsikának Közöséges Története címmel ő írta az első magyar nyelvű egyetemes zenetörténetet.

Széchenyi Lajos első felesége **Aloyzia Clamm-Gallas** (1778-1822) férjéhez hasonlóan nagyon szépen zongorázott.

Leányuk, **Széchenyi Júlia** (1809-1885) naplója őrizte meg a család fogadásain megjelent neves személyek neveit.

Széchenyi Lajos második felesége **Franziska von Wurmbrand** (1797-1873). Kívánságára férje előbb bécsi szalonjukban, majd horpácsi birtokukon színházat alakíttatott ki. A színpadon ismert művészek léptek fel. Szerepelt Széchenyi Lajos is, szépen énekelt, bármely nagy színházban megállta volna a helyét.

1835-ben Széchenyi Lajos fényes szalonjában mutatta be a családnak és vendégeinek **Liszt Ferencet** (1811-1886). Ez alapozta meg azt a baráti kapcsolatot, melyet István, majd Lajos fia, Imre tovább ápolta.

Széchenyi Franciska, Batthyány Miklósné, Fanny (1783-1861) nagyon tehetségesen rajzolt, kedves humor jellemzi a családról készített akvarelljeit. Ugyanakkor feltűnést keltett kiváló zongorajátékával. A pinkafői kastély kápolnájában orgonált és a kórust vezette, rendszeresen elhangzottak saját szerzeményei is. Zongoraműveket, dalokat, duettekét és vallásos kórusműveket komponált, melyek kéziratban maradtak az utókorra.

Széchenyi Zsófia, Zichy Ferdinándné (1788-1865) bátyja, Lajos vallásos verseit zenésítette meg.

Széchenyi Pál (1789-1871) következne, de róla csak azt az adatot találtam, hogy Gábor fiának felesége és Gyula unokájának felesége állt szorosabb kapcsolatban a zenével.

A legkisebb fiú, **Széchenyi István** (1791-1860) kedvenc hangszere a csákány volt. A csákány ősi magyar hangszer, melyet Anton Heberle magyar származású osztrák fuvolaművész továbbfejlesztett: sétapálcába épített furulya. Széchenyi Istvánnak Döblingben is sok örömet szerzett a csákány: lelki vigaszt nyújtott, felüdülést, kikapcsolódást, megnyugvást jelentett számára a csákány-játék. Feltételezhető, hogy korábban Széchenyi játszott fuvolán. Volt egy elefántcsont fuvolája, melyet egy bécsi aukción vásárolt. Jelenleg a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban, a Miller Gyűjteményben látható, ahol **1700** fuvola és azzal kapcsolatos dokumentumok láthatók. A gyűjteményt a neves fizikus, csillagász és fuvolista, Dayton Miller adományozta meg.

Széchenyi naplóbejegyzései arról tanúskodnak, hogy rendszeresen látogatta a színházakat, operaelőadásokat, hangversenyeket. 1846-ban például 31 zenei rendezvényen vett részt. Nagyon szigorú kritikus volt. Az már dicséretnek számított, ha csak az esemény tényét jegyezte fel.

Paganinit 1818-ban Firenzében hallotta először. Akkor még részletesebben fejtette ki a véleményét a naplójában. Ezt írta: Játszott valamit saját szerzeményeiből, szinte minden kíséret nélkül. Játékát megcsodáltam, szépnek azonban nem találhattam. A kedvemre való muzsika csak egyszerű és kellemes lehet – azt mondhatnám, valami pásztorinak kell benne lennie. Másodszor 1834-ben, Londonban hallotta Paganini játékát. Akkor már egyszerűen fogalmazott: Faksznibohóc.

A legnagyobb tisztelettel és elismeréssel írt Rossiniról: Ha az Isten az embert jutalmazza azért, amiért eszéből a lehető legnagyobb hasznot húzza – vajh ki nyeri el a győzelem pálmáját: Rossini, Bonaparte, Byron?

A másik általa nagyra becsült zenész Liszt Ferenc volt.

1839 decemberében látogatott Liszt Pozsonyba, s ott ismerkedett meg vele **Széchenyi**, aki zseniális művésznak nevezi. Lisztre is nagy hatást gyakorolt Széchenyi. Így írt Marie d'Agoult grófnőnek, aki élettársa, gyermekei anyja volt. „Ó, én vad és távoli hazám! Ma délben első koncertem. Tegnap vacsora Batthyány grófnál, látogatás Széchenyinnél, aki tökéletesen kedves volt velem. Fölöttébb kiváló ember.”

1840. január 27-én Liszt Ferenc Széchenyi vendége. A hangversenyre Széchenyi több vendéget hívott meg, s annak befejeztével arany serleget adott át a művésznak.

A Naplóban 1846-ból van az utolsó bejegyzés Lisztről, de az 1857-ben, Döblingben írt Intelmekben Liszt Ferencet példaképnek állítja Béla fia elé: „Liszt Ferencnek van egy piciny, másfél oktáv széles kis zongorája, amelyen utazás közben is elvégezheti ujjgyakorlatait, mint már sok embernek megmondotta, soha nem lenne játéka olyan gyors és pontos, ha kezét csak egy napig is pihentetné.”

Liszt 1885-ben határozta el, hogy zongoradarab-sorozatot komponál Magyar történelmi arcképek címmel. A sorozat első darabját Széchenyi emlékének ajánlotta.

A Széchenyi-gyász számtalan zeneszerzőt ihletett meg. Legismertebb Mosonyi Mihály: Gyász hangok Széchenyi halálára. Kortárs zeneszerzők közül a szegedi születésű Durkó Zsolt 1982-ben írott szerzeménye a Széchenyi oratórium. Tenor és basszus szólóra, vegyeskarra és zenekarra komponált művének szövegét Széchenyi írásainak mondataiból, mondattöredékeiből a szerző állította össze.

Széchenyi István felesége, **Seiler-Aspang Crescentia** (1799-1875) férje tragikus halála után teljesítette nagy tervét: felépíttette a nagyecenki imodát. A templom orgonáját Bécs tekintélyes színházától vásárolták. Crescence-nak ajánlotta Travnyik János a Makói csárdás zeneszerzője egyik zongoradarabját.

Széchenyi Imre (1825-1898) Széchenyi Lajos és második felesége, Franziska von Wurmbbrand elsőszülött fia. Széchenyi Lajos Zsófia főhercegnő főudvarmestere volt, édesapja hivatása révén Imre és Dénes öccse együtt nőtt fel Ferenc Józseffel és Miksával, a későbbi osztrák illetve mexikói császárral. 20 éves korára kitűnően zongorázott, komponált és öt nyelven beszélt. Húsz éves korában diplomáciai szolgálatba állt, először Rómában, majd Stockholmban, Frankfurtban, Brüsszelben, Párizsban, Nápolyban és Szentpéterváron teljesített szolgálatot. 1878-ban az Osztrák-Magyar Monarchia nagykövete lett Berlinben, itt 14 évet töltött. Szolgálataiért Ferenc József császár aranygyapjas lovaggá ütötte, II. Vilmos császár a legmagasabb porosz renddel, a Fekete Sással tüntette ki. Pályafutása során mindenütt nagy figyelemmel kísérte a zenei életet. Rómában Reményi Ede hegedűművésszel kötött barátságot. Itt találkozott Liszt Ferencel, akivel a korábbi ismeretség barátsággá mélyült. Frankfurtban barátságot kötött Otto von Bismarck későbbi kancellárral, Szentpéterváron Johann Strauss-szal és Zichy Mihállyal, Budapesten Erkel Ferencel.

A diplomáciai szolgálattal párhuzamosan futott zeneszerzői pályája. Már 1845-ben megjelent nyomtatásban a Bölcsődal, 1852-ben született első zongorára írott, majd három nagyzenekarra hangszerelt polkája. Mazurkákat, csárdásokat és keringőket komponált. Strauss többször adott elő koncertjein Széchenyi-műveket, két kompozícióját pedig neki ajánlotta. Liszt Ferenc több művét hangszerelte. Az 1850-es években 34 zongorára írt tánc és induló, továbbá 15 zenekari tánc jelent meg nyomtatásban.

Széchenyi Dénes (1828-1892) neve 1848 májusában szerepel Széchenyi István naplójában: ő volt István legkedvesebb unokaöccse. Bátyjának írta: Dénes hazájának és nektek csak örömet és boldogságot fog szerezni.

Mint jó testvér, sok időt töltött a külszolgálaton tartózkodó Imre bátyjánál, segített a munkájában, hogy több ideje jusson komponálásra. A családi kamaramuzsikálásban is örömmel vett részt. Játszott kürtön, trombitán, csákányon és citerán.

Dénes felesége, **Mariette Hoyos** grófnő (1838-1926) naplóbejegyzéseinek köszönhetjük, hogy tudomásunk van arról, hogy Olaszországban, ahol Imre vendégei voltak, négyszer találkoztak Liszt Ferencel. Reményi Ede többször muzsikált Széchenyiéknél a család és a vendégek nagy gyönyörűségére.

1860-ban Imre és Dénes is a Széchenyi-fiúk között voltak, akik vállukon vitték a családi sírboltba nagybátyjuk, Széchenyi István koporsóját.

A következő évtizedet (1865-1875) Széchenyi Imre többnyire Magyarországon töltötte. 1865 végén feleségül vette **Sztáray-Szirmay Alexandrát** (1843-1914). A grófnő jó zongorista volt, gyakran játszott férjével együtt annak négykezes kompozícióit. Levelezett Liszttel is, ezt írta: A Liszttel való baráti kapcsolat legszebb emlékeim közé tartozik.

Széchenyi Imre 1870 januárjától négy éven át sok zenei estélyt adott pesti szalonjában, többnyire saját műveiből. Liszt is beszámol levelében ezekről a koncertekről, és arról, hogy Imre támogatta őt a Zeneakadémia létrehozásában. Széchenyi Imre dalaiból kéziratban ránk maradt több dátum nélküli, köztük A rózsza című dal szopránra és csákányra zongorakísérettel. Mariette énekelt, Dénes csákányozott és Imre kísérte őket zongorán.

Liszt három alkalommal volt vendég Széchenyi Imre horpácsi kastélyában. 1870 januárjában ezt írta: A ház nagyon kellemes és kényelmesen van berendezve, itt megtalálom a saját „bölcsök kövét”, a nyugalmat.

Liszt második látogatása 1872 őszén két hétig tartott.

1874-ben jótékonyági hangverseny után érkezett Liszt Bécsből Horpácsra. Két hónapot töltött a kastélyban, ekkor komponálta Jókai Mór versére A holt költő szerelme című melodramáját, mely Petőfinek állít emléket.

1876 augusztusában Liszt megismertette Széchenyiéket leányával és vejével, Cosimával és Wagnerrel.

Széchenyi Imre 1878 és 1892 között Berlinben folytatott diplomáciai tevékenységet. A magyar egyesület védnökeként elvállalta a szegedi árvíz károsultjainak segélyezésére alakult bizottság elnöki tisztségét. Hivatalos elfoglaltságai mellett komponált. 1881 áprilisában egy hangversenye után Liszt nála vendégeskedett. Valószínűleg ekkor látták egymást utoljára.

Széchenyi Imre 1892 őszén nyugalomba vonult. 1898-ban hunyt el Budapesten.

Személye és művészete feledésbe merült, míg dédunokaöccse, Széchenyi Kálmán 2011-ben kutatómunkába nem kezdett. Elveszettnek hitt művek kerültek meg, melyek 140 éve nem hangzottak el. Mintegy 100 művének kottáját sikerült megtalálnia. Főleg táncok (keringő, polka, mazurka, galopp, induló) és romantikus versekre írott dalok fűződnek nevéhez, 32 dal, 34 kétkezes és 13 négykezes zongoradarab, 3 kamarazenei és 19 zenekari mű. 2014-ben jelent meg az első cd, melyet még három követett. Európa több országában rendeztek Széchenyi Imre műveiből hangversenyt, Budapesten a Széchenyi emlékévk kapcsán, 2016-ban.

Idézet Széchenyi Kálmán beszédéből: Végül is mi maradt meg ebből a gazdag életből, ragyogó pályafutásból? Fényes munkahelyei megszűntek, ma már nem lenne se vagyona, se címe. Horpácsi kastélya áll még, de elhagyottan omladozik, feltartóztathatatlanul pusztul, a park elvadult, gondozatlan. Megmaradt azonban amiért élni érdemes, amiben tovább él: utódai és alkotásai.